

O NOUĂ DESCOPERIRE HALLSTATTIANĂ TIMPURIE LA MOLDOVA NOUĂ

Descoperirile mai vechi, dar mai ales intensele cercetări din ultimii ani, au făcut ca zona Dunării bănățene să se facă din ce în ce mai mult remarcată, ca una dintre cele mai bogate în vestigii arheologice de pe întreg cuprinsul regiunii de sud-vest a României.

Un loc important în acest cadru îl ocupă, fără îndoială, descoperirile efectuate în apropierea localităților Moldova Nouă și Moldova Veche, care atestă prezența locuirii umane pe aceste meleaguri încă din vremurile străvechi¹.

În cele ce urmează vom prezenta o recentă descoperire arheologică, deosebit de valoroasă, care vine să completeze cu noi date imaginea deja existentă a unei remarcabile permanențe istorice în zona amintită.

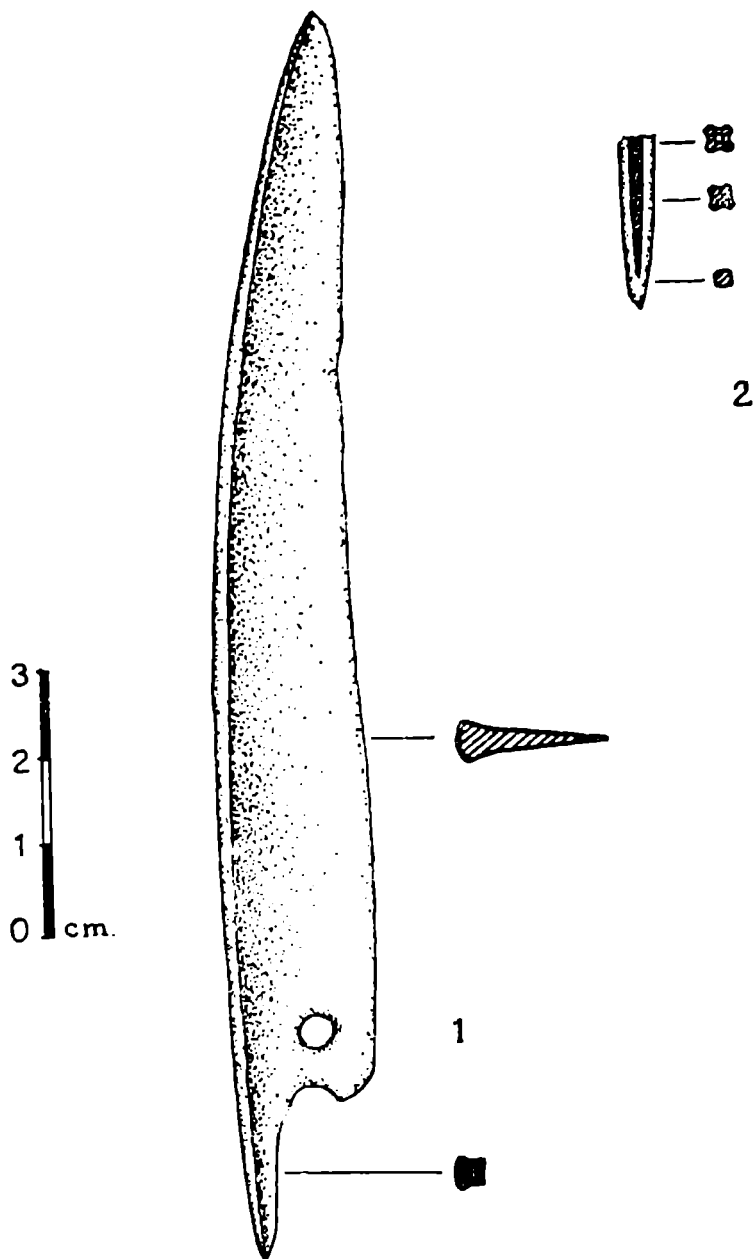
În luna august a anului 1977, cu ocazia lucrărilor de amenajare a unui garaj din cadrul carierei de banatite de la Moldova Nouă, în punctul „Izvor Suvarov“, au fost scoase la iveală mai multe vase și fragmente ceramice, oase, precum și două obiecte din bronz. Prin grija celor ce lucrează în cadrul acestui șantier, materialul arheologic amintit a ajuns în posesia Muzeului de istorie al județului Caraș-Severin din Reșița. Verificarea ulterioară, pe teren, a condițiilor în care s-a efectuat această descoperire a arătat că materialele au fost găsite la adâncimea de 1,70 m de la actuala suprafață a solului și că ele provin dintr-o groapă cu suprafața de aproximativ 1 m², destinată turnării unui stâlp de beton. În urma observațiilor efectuate asupra pereților gropii s-a constatat că peste nivelul în care au fost descoperite obiectele amintite se află un strat destul de gros de humus brun-negru, având în compoziție fragmente de chirpic ars și bucăți de cărbune, strat care este datorat unei alunecări de pantă. Deasupra acestuia se află masiva platformă de nisip și piatră a garajului, destinat autovehiculelor de mare tonaj ale șantierului carierei de banatite. Lucrările de amenajare ale acestui garaj au făcut imposibilă efectuarea unor cercetări sistematice în acest punct și, în consecință, nu s-au putut emite concluzii sigure cu privire la caracterul complexului căruia i-au aparținut materialele prezentate aici.

---

¹ Pentru istoricul descoperirilor și bibliografia referitoare la această zonă, cf. mai ales R. Petrovszky, *Contribuții la repertoriul arheologic al localităților județului Caraș-Severin din paleolitic pînă în secolul al V-lea î.e.n. (partea a III-a)*, în *Banatica*, IV, 1977, p. 442—446, punctele XLIV—XLVI; Gh. Lazarovici, *Gornea-preistorie*, în *Caiete Banatica* 5, Reșița, 1977, p. 7—17. La acestea se mai pot adăuga încă două descoperiri mai noi, deocamdată inedite. Este vorba de necropola romană de la Moldova Nouă—Săliște și de așezarea feudală timpurie de la Moldova Veche—Rit, ambele în curs de cercetare.

Cu ajutorul fragmentelor ceramice descoperite au putut fi restaurate, parțial sau total, un număr de nouă vase, care se alătură astfel celor două obiecte din bronz amintite mai sus.

Unul dintre aceste obiecte de bronz este reprezentat de lama unui cuțit cu limbă la mâner și gaură de nit (Pl. I/1). Acesta este excelent păstrat și prezintă o frumoasă patină de culoare verde deschisă. Lama sa este ușor curbată, aproximativ triunghiulară în secțiune și cu muchia

Pl. I

rotunjită. Limba mînerului este scurtă și cu secțiunea pătrată. Nu au putut fi observate nici un fel de elemente decorative.

Cealaltă piesă este un obiect fragmentar, tot din bronz, cu secțiunea patrulateră și mici canale la exterior, pe toate laturile (Pl. I/2). Spre vîrf aceste canale dispar treptat. La nivelul rupturii se mai observă o gaură mică în centru, probabil terminația unui canal circular interior. Destinația obiectului este incertă. Ar putea fi, eventual, vîrfului unui ac de bronz.

Ceramica descoperită este de culoare brună, brun-neagră sau neagră. Vasele sînt îngrijit lucrate și aparțin categoriei fine sau, mai rar, celei semifine. Pereții acestora sînt bine neteziți și, în multe cazuri, chiar puternic lustruiți. Repertoriul formelor este relativ bogat și compus din urne, cănițe, străchini și un vas castron.

Cele două urne descoperite (Pl. II—III) sînt de dimensiuni mijlocii, cu gîtul înalt și buza puternic răsfrîntă la exterior. Corpul lor este mult bombat la zona de contact cu gîtul, avînd astfel un profil relativ bi-tronconic.

Prima dintre ele (Pl. II) este de culoare neagră, cu pereții puternic lustruiți, și se remarcă printr-un decor ceva mai complex. În zona maximei circumferințe a vasului apar patru grupe de mici proeminențe conice cu vîrfurile îndreptate în sus, combinate cu toate și asociate, în intervalul dintre ele, cu mari caneluri oblice. Proeminențele sînt, la rîndul lor, decorate circular cu ajutorul unor grupe de caneluri înguste concentrice. Aceleași caneluri înguste decorează la exterior și gîtul vasului, fiind combinate cu benzi și dispuse orizontal sau în ghirlande.

Cel de al doilea vas de acest tip (Pl. III) este de culoare brun-neagră și cu pereții bine neteziți. Spre deosebire de primul exemplar, nu prezintă nici un fel de elemente decorative, cu excepția celor patru grupe formate din cîte două mici proeminențe conice opuse.

Cănițele (Pl. IV/1, 2, 4), de formă tronconică, sînt de dimensiuni mici și au pereții de culoare brun-neagră sau neagră, bine neteziți și lustruiți. Două exemplare (Pl. IV/2, 4) sînt decorate în partea inferioară cu incizii fine, paralele. Una dintre ele este prevăzută cu o mică toartă torsadată, suprainălțată (Pl. IV/4).

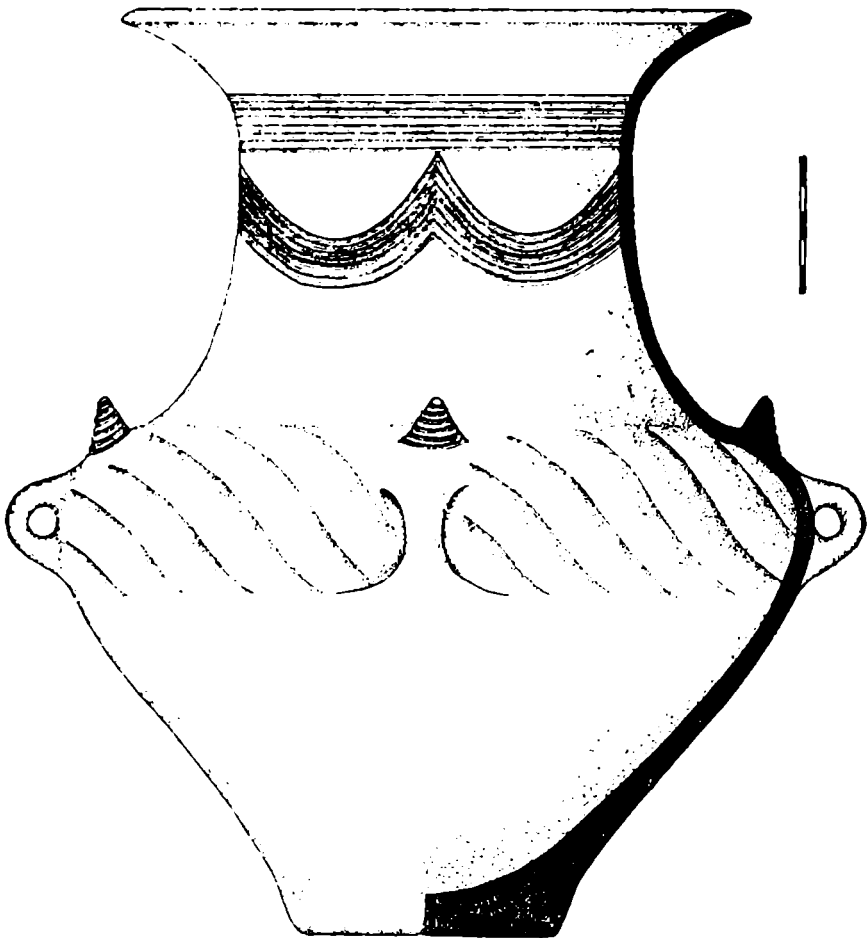
Străchinile sînt de două tipuri. Primului tip, cu buza trasă ușor spre interior, îi aparțin două vase. Unul dintre ele este de dimensiuni mici, de culoare neagră, cu pereții lustruiți și lipsit de elemente decorative (Pl. IV/3). Celălalt este de dimensiuni mai mari, cu pereții bine neteziți, de culoare brun închisă. Această străchină este decorată pe buză cu o fațetă lată, orizontală, întreruptă de patru grupe a cîte două creste în relief alăturate, așezate vertical (Pl. IV/5).

Celuilalt tip de străchini, de formă tronconică, îi aparțin două exemplare, de culoare brună și, respectiv, brun-neagră. Ele aparțin categoriei semifine și sînt decorate cu cîte șase proeminențe conice de dimensiuni mici, care pornesc din buză (Pl. V/1—2).

În fine, vasul castron este reprezentat printr-un singur exemplar (Pl. V/3), de dimensiuni mijlocii, care aparține categoriei semifine și are o culoare brun-închisă. Pereții săi sînt bine neteziți. Vasul este prevăzut cu două toarte așezate imediat sub buză. Singurele elemente decorative existente sînt cele două creste în relief, așezate vertical, care pornesc din buză.

Analiza materialului arheologic descoperit ne indică deci o masivă concentrare de tipuri diverse de vase întregibile în spațiul relativ restrîns de 1 m² al gropii de stîlp din care provin. Acest lucru, precum și asocieră vaselor amintite cu cele două obiecte din bronz, ar putea constitui eventuale indicii pentru existența în acest punct a unei necropole. În această privință ar fi fost de o mare importanță studiul fragmentelor de oase care s-au descoperit — după cum sîntem informați — odată cu restul materialului, dar care din păcate au fost pierdute.

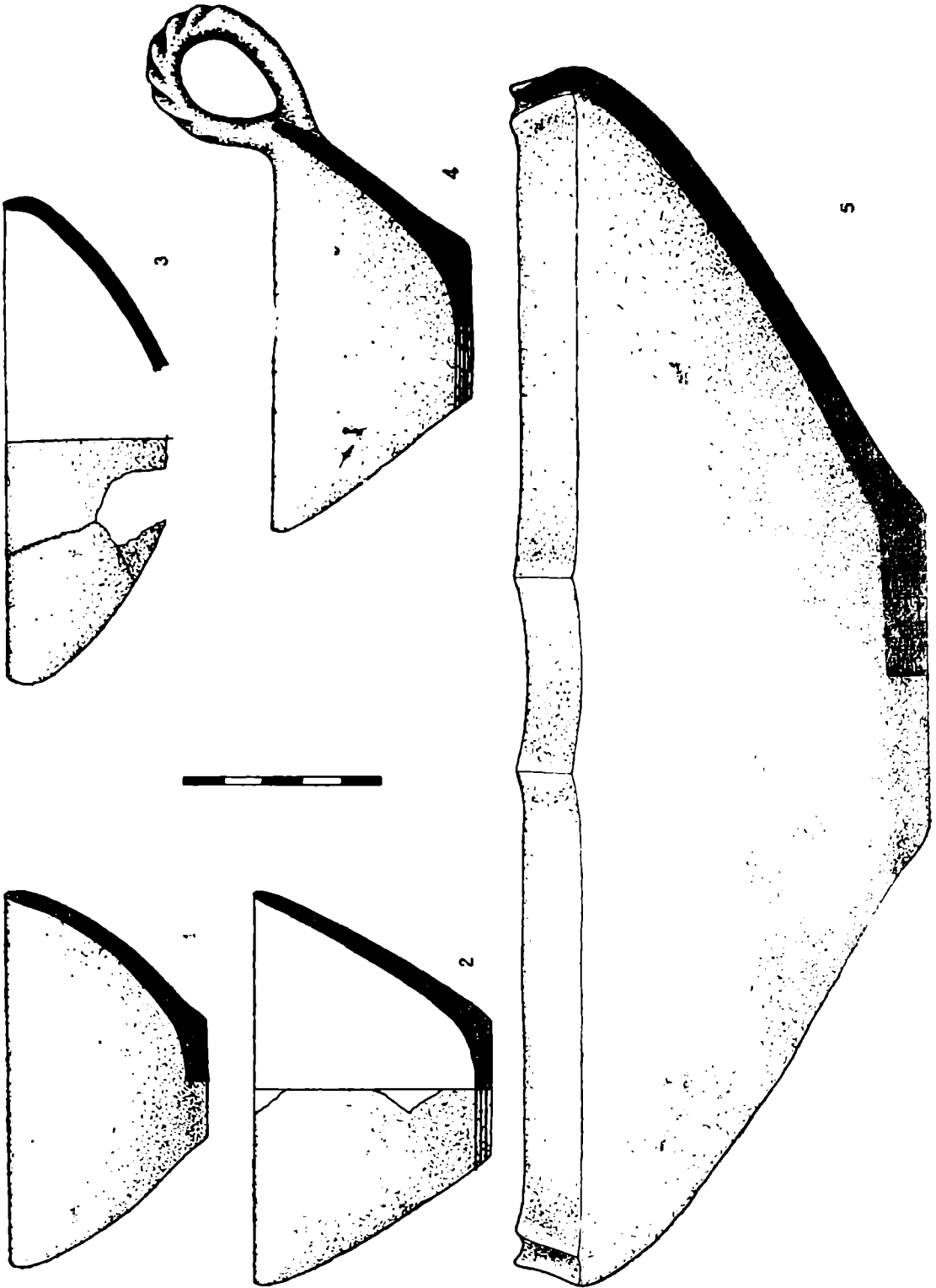
Desigur că, pînă la eventualele cercetări sistematice viitoare, nu se pot trage totuși concluzii definitive cu privire la natura complexului arheologic din care provin materialele studiate aici.

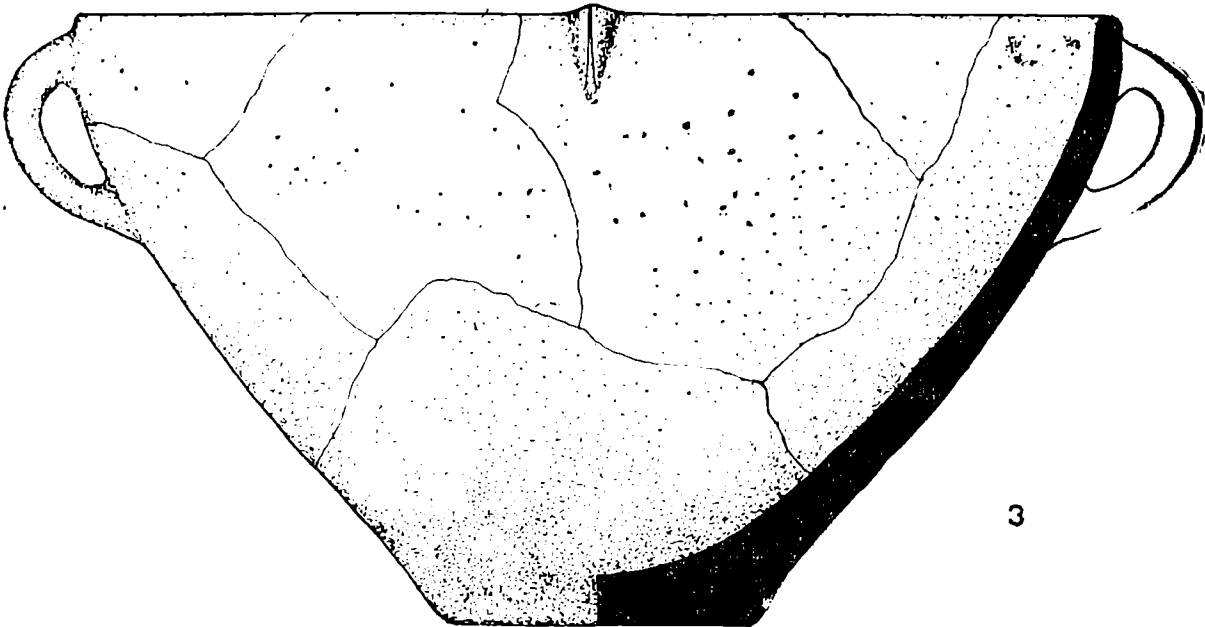
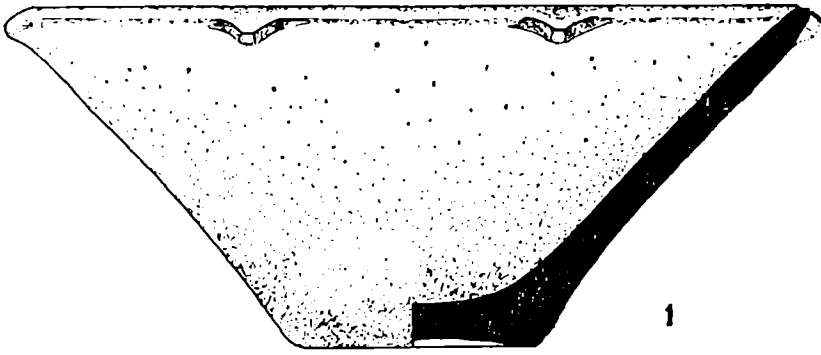

Pl. II

Pl. III

Este însă deosebit de important să subliniem că analogiile care au putut fi stabilite ne permit o încadrare cronologică și culturală destul de precisă a acestor materiale.

O primă indicație cu privire la poziția cronologică a descoperirilor menționate ne este oferită de cuțitul de bronz cu limbă la minier, pentru care găsim o serie de analogii în cadrul unor depozite de bronzuri descoperite pe teritoriul României. Este cazul cuțitelor întregi sau fragmentare, cu limbă la minier, care intră în componența depozitelor de bronzuri descoperite la Caransebeș², Cincu³, Cugir⁴, Gușterița II⁵, Moldova Veche I⁶, Suseni⁷, Șpălnaca II⁸ și Uioara de Sus⁹. Toate aceste depozite aparțin seriei Cincu-Suseni, datată în Ha.A₁. Mai mult, este demn de menționat că acest tip de cuțit nu depășește în timp perioada Ha.A₁, el fiind înlocuit, încă din perioada imediat următoare (Ha.A₂), de o altă serie de cuțite din bronz, cu muchia lamei arcuită și limba minerului prevăzută cu cite un jgheab pe ambele fețe¹⁰. Această din urmă serie este caracteristică intervalului de timp cuprins între Ha.A₂—Ha.B₁, așa cum o dovedesc exemplarele descoperite în depozitele de la Căpușu de Cîmpie¹¹, Dacia¹² și Variaș¹³, toate aparținînd seriei de tip Jupalnic—Turia (Ha.A₂), sau în depozitele de la Cornești¹⁴, Săcuieni¹⁵, Tăuteu¹⁶ și Zagon I¹⁷, atribuite seriei Moigrad-Tăuteu (Ha.B₁).

Revenind la cuțitul analizat mai sus, trebuie să arătăm că încadrarea sa cronologică în limitele restrînse ale perioadei Ha.A₁ este confirmată și de analogiile destul de apropiate și exacte care pot fi stabilite pentru materialul ceramic împreună cu care a fost descoperit.

Astfel, cele două urne cu proeminențe mici conice (Pl. II—III) și, mai ales, aceea decorată cu caneluri oblice, orizontale sau în ghirlandă, sînt apropiate tipului de urnă „pseudoprotovillanova”¹⁸, formă de vas deosebit de caracteristică pentru orizontul bronzului final (Reinecke Bronz D) și hallstattului timpuriu (Ha.A—B), atît în regiunile de pe

² M. Petrescu-Dimbovița, *Depozitele de bronzuri din România*, Edit. Academiei, 1977, p. 87 și pl. 125/7.

³ *Ibidem*, p. 88—89 și pl. 130/3.

⁴ *Ibidem*, p. 91 și pl. 134/23.

⁵ *Ibidem*, p. 95 și pl. 154/14.

⁶ *Ibidem*, p. 99 și pl. 164/12.

⁷ *Ibidem*, p. 107 și pl. 189/9.

⁸ *Ibidem*, p. 108 și pl. 200/3, 12.

⁹ *Ibidem*, p. 115 și pl. 243/17, 19, 24.

¹⁰ E. Comșa, *Mormînt din prima epocă a fierului găsit la Radovanu*, în SCIV, XV, 1964, 1, p. 129.

¹¹ M. Petrescu-Dimbovița, *op. cit.*, p. 121 și pl. 286/10.

¹² *Ibidem*, p. 122 și pl. 288/10.

¹³ *Ibidem*, p. 124—125 și pl. 293/8.

¹⁴ *Ibidem*, p. 128—129 și pl. 306/2.

¹⁵ *Ibidem*, p. 133 și pl. 315/13.

¹⁶ *Ibidem*, p. 136—137 și pl. 330/11.

¹⁷ *Ibidem*, p. 138 și pl. 337/6.

¹⁸ St. Foltiny, *Zum Problem der sogenannten „Pseudo-Protovillanovaurnen“*, în *Origini*, II, Roma, 1968, p. 348—353.

cursul mijlociu al Dunării, cât și pentru o mare parte a teritoriului României¹⁹.

De altfel, urna decorată cu caneluri (Pl. II) își găsește analogii foarte apropiate în două vase de acest tip, descoperite chiar pe teritoriul sud-vestic al României. Este vorba de binecunoscutele vase conținând depozitele de bronzuri de la Cornuțel²⁰, aparținând seriei Uriu-Domănești (Bronz D—Ha.A₁)²¹, și cel de la Pecica²², atribuit seriei Cincu-Suseni (Ha.A₁)²³. Exemplare asemănătoare de urne sînt cunoscute și în cadrul materialului ceramic scos la iveală din tumulii de la Susani²⁴, material datat în Ha.A²⁵. Demn de menționat este însă faptul că prototipul acestui gen de vas se află, în mod evident, în produse ceramice asemănătoare existente în zonele sud-vestice ale României, precum și în regiunile învecinate, încă din bronzul evoluat și tîrziu, și aparținînd marelui complex româno-iugoslav cu ceramică incrustată²⁶. La fel ca și urna de la Moldova Nouă, exemplarele de aceeași formă (de tipul I 1a) descoperite în marea necropolă de tip Gîrla Mare de la Cîrna prezintă ca element caracteristic plasarea verticală a toartelor pe zona lor de maximă circumferință²⁷. Tot aici sînt întîlnite și urne cu patru toarte pe corp, alături de care apar și patru proeminențe conice pe umăr, în imediata vecinătate a gîtului²⁸.

Tipul de vas în discuție constituie, de altfel, o formă deosebit de bine reprezentată în cadrul descoperirilor aparținînd acestui mare complex cu ceramică incrustată și, ca să nu dăm decît cîteva exemple, amintim aici pe cele de la Dubovac²⁹, Kličevac³⁰ sau pe cele de tip Belegiș³¹ și Ilandža³².

¹⁹ *Ibidem*. Cf. și St. Foltiny, *Neue Angaben zur kenntnis der urnenfelderzeitlichen Keramik in südlichen Teile des Karpatenbeckens*, în *Apulum*, VI, 1967, p. 49—71; A. László, *Cu privire la legăturile culturii Gáva cu culturile contemporane din bazinul Dunării de mijloc*, în *CMO*, 1972, p. 173—183.

²⁰ I. Stratan, *O nouă descoperire hallstattiană în Banat*, în *SCIV*, 15, 1964, 4, p. 523—527; A. László, în *CMO*, p. 178 și urm., fig. 4.

²¹ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 55 și pl. 35.

²² V. G. Childe, *The Danube in prehistory*, Oxford, 1927, fig. 222; K. Horedt, *Problemele ceramicii din perioada bronzului evoluat în Transilvania*, în *StCom*, 13, 1967, p. 149; St. Foltiny, în *Origini*, II, 1968, p. 345, fig. 5/2 și p. 352; A. László, *Considerații asupra ceramicii de tip Gáva din Hallstattul timpuriu*, în *SCIV*, 24, 1973, 4, p. 576.

²³ M. Petrescu-Dîmbovița, *op. cit.*, p. 101 și pl. 169/5—18, cu bibl. mai veche.

²⁴ I. Stratań, Al. Vulpe, *Der Hügel von Susani*, în *PZ*, 52, 1977, pl. 4/12; 6/94—93.

²⁵ *Ibidem*, p. 53 și urm.

²⁶ Vezi, mai recent, S. Morintz, *Contribuții arheologice la istoria tracilor timpurii*, I, Edit. Academiei, București, 1978, p. 27—45, cu bibliografia.

²⁷ Vl. Dumitrescu, *Necropola de incinerare din epoca bronzului de la Cîrna*, Edit. Academiei, București, 1961, p. 131 și urm., pl. CVI.

²⁸ *Ibidem*, pl. CVI/nr. 385.

²⁹ M. Wosinsky, *Az őskor mészbetétes diszitésű argyagművessége*, Budapest, 1904, pl. XCIII/1; S. Morintz, *op. cit.*, fig. 13/3, 4.

³⁰ M. M. Vassits, *La nécropole de Kličevac*, în *RA*, 1902, p. 172—190, fig. 2—5 și 7—8; M. Wosinsky, *op. cit.*, pl. CVI și CVII/1; S. Morintz, *op. cit.*, fig. 13/2.

³¹ B. Brukner, B. Jovanović, N. Tasić, *Praistorija Vojvodine*, Novi Sad, 1974, p. 240, V. 147; p. 241, V. 149; p. 243, V. 152; S. Morintz, *op. cit.*, fig. 24/5—7.

³² S. Morintz, *op. cit.*, fig. 20/3.

Apropieri și mai evidente cu urnele descoperite la Moldova Nouă le prezintă însă exemplare aparținând orizontului târziu și final (Bronz D—HaA₁) ale aceleiași mare complex cu ceramică incrustată, în cadrul căruia încep acum să se facă simțite, din ce în ce mai puternic, influențele ceramicii tumulare (*Hügelgräberkultur*). Cităm, în acest sens, pe cele de la Ilandža³³, Margita-Obrovac³⁴, Surčin³⁵, Vatina³⁶, Erdut³⁷ și Banatska Palanka³⁸.

La același orizont își găsește o bună analogie și ceașca cu toartă torsadată, într-un exemplar descoperit la Dubovac³⁹.

Constatăm deci că tipurile de vase menționate mai sus, scoase la iveală în cariera de banatite de la Moldova Nouă, își au geneza în culturile locale ale bronzului mijlociu și târziu.

O dovadă și mai evidentă a acestei realități o constituie, de altfel, bunele analogii pe care le au majoritatea tipurilor de vase descoperite aici cu materialele din necropola de la Cruceni (jud. Timiș)⁴⁰, întrucât această necropolă ilustrează cât se poate de evident, după cum se știe, alături de acelea cercetate la Bobda⁴¹ și, mai recent, la Timișoara-Fratelia⁴², tranziția de la manifestările ceramice ale bronzului târziu local, la ceramica neagră, canelată, specifică Hallstattului timpuriu și în sud-vestul României⁴³. Este atit cazul urnelor⁴⁴, cât și al străchinilor și castroanelor tronconice sau cu buza ușor trasă spre interior, prezentind toate verticale sub buză sau proeminențe conice pornind din ea⁴⁵.

În privința creștelor în relief verticale, întâlnite pe umărul străchinii cu buza ușor trasă spre interior sau imediat sub buza castronului de la

³³ M. Marijanski, *Groblje urni kod Ilandže (Urnengräber von Ilandža)*, în *RadVojvMuz*, 6, 1957, pl. II/1, 4; III/1; IV/3; V/1, 4; VI/1; St. Foltiny, *Ka pozno-bronznodobskoj keramiči Vojvodine (Zur spätbronzezeitlichen Keramik in der Vojvodina)*, în *RadVojvMuz*, 15—17, 1966—1968, p. 7, pl. I/II.

³⁴ St. Foltiny, în *RadVojvMuz*, 15—17, 1966—1968, p. 7, pl. 1/6; Idem, în *Apulum*, VI, 1967, pl. II/5.

³⁵ Idem, în *RadVojvMuz*, 15—17, 1966—1968, p. 8, pl. II/1; Idem, în *Apulum*, VI, 1967, pl. III/4.

³⁶ Idem, în *RadVojvMuz*, 15—17, 1966—1968, p. 8, pl. II/6; p. 10, pl. IV/4; idem, în *Apulum*, VI, 1967, pl. I/4—5.

³⁷ Idem, în *RadVojvMuz*, 15—17, 1966—1968, p. 9, pl. III/6; Idem, în *Apulum*, VI, 1967, pl. IV/5.

³⁸ Idem, în *RadVojvMuz*, 15—17, 1966—1968, p. 10, pl. IV/5; idem, în *Apulum*, VI, 1967, pl. III/1.

³⁹ Idem, în *Apulum*, VI, 1967, fig. 3/1.

⁴⁰ K. Horedt, în *StCom*, 13, 1967, p. 147 și urm.; O. Radu, *Cu privire la necropola de la Cruceni (jud. Timiș)*, în *SCIV*, 24, 1973, 3, p. 503—520; idem, *Asupra unui mormint de incinerare de la Cruceni*, în *Tibiscus*, 1, 1970, p. 19—23.

⁴¹ Săpături M. Moga. Material inedit în col. Muz. Banatului. De menționat doar două scurte semnalări aparținând lui M. Moga, în *RevMuz*, I, 1964, p. 296 și în *Atti del VI C.I.S.P.P.*, II (1965), p. 450. Cf. și K. Horedt, în *StCom*, 13, 1967, p. 148 și urm.

⁴² Fl. Medeleț, *În legătură cu necropola de incinerare de la Timișoara — Fratelia*, comunicare la *A XI-a sesiune anuală de rapoarte*, București, 22—23 aprilie 1977. Material inedit în Col. Muz. Banatului.

⁴³ Cf. K. Horedt, în *StCom*, 13, 1967, p. 147 și urm.; O. Radu, în *SCIV*, 24, 1973, 3, p. 507; S. Morintz, *op. cit.*, p. 44—45.

⁴⁴ Cf. O. Radu, în *SCIV*, 24, 1973, 3, pl. 1/2—3; 3/5; 9/9.

⁴⁵ *Ibidem*, pl. 3/2; 4/3; 5/2, 5; 7/6; 8/2.

Moldova Nouă, credem că acestea ar putea, eventual, să constituie influențe ale ceramicii tumulare, deși asemenea ornamente în relief apar cel mai adesea pe partea interioară a buzei vaselor de același gen în cadrul descoperirilor atribuite tumularilor sau manifestând o puternică influență tumulară directă sau indirectă, așa cum sînt cele descoperite la Tápé⁴⁶, Hajdukovo⁴⁷ și Ilandža⁴⁸.

Așadar, analiza materialului arheologic descoperit în punctul „Izvor Suvarov” din cadrul carierei de banatite de la Moldova Nouă ne permite încadrarea acestora în perioada restrînsă a Ha A₁ (aprox. sec. XII î.e.n.), ceea ce face ca ele să reprezinte — alături de materialele descoperite la Pecica (HaA₁)⁴⁹, (Arad-Gai (Bronz D)⁵⁰, Cruceni II (Bronz D)⁵¹, Bobda (Bronz D—Ha A₁)⁵², Cornuțel (Bronz D—Ha A₁)⁵³, Timișoara—„Pădurea Verde” (Bronz D)⁵⁴, Susani (Ha A)⁵⁵ și faza finală (Ha A) a necropolei de la Timișoara—Fratelia (Bronz C—Ha A)⁵⁶ — una dintre cele mai timpurii expresii pe plan arheologic ale constituirii și, mai apoi, ale existenței comunităților hallstattiene timpurii pe teritoriul sud-vestic al României.

Pe de altă parte, ele vin să confirme, o dată mai mult, evoluția organică, locală, a procesului de tranziție de la culturile epocii bronzului târziu și final la orizontul canelat, specific începutului primei epoci a fierului din această zonă⁵⁷.

Evident, acest proces s-a desfășurat în condiții istorice complexe, generate de ceea ce se definește îndeobște ca „marea migrație egeică”⁵⁸ și, îndeosebi, de pătrunderea succesivă dinspre centrul spre estul Europei a purtătorilor culturii mormintelor tumulare (*Hügelgräberkultur*)⁵⁹, ceea ce a produs în aceste zone o serie de perturbări culturale și etnice importante.

Descoperirea de la Moldova Nouă vine să ne confirme însă, încă o dată, că pentru zonele de sud-vest ale României nu putem vorbi de o

⁴⁶ T. Soroceanu, *Beiträge zur Bronzezeit am Unterlauf des Mureș*, în *Dacia*, N. S., XXI, 1977, p. 70, fig. 8/1—3.

⁴⁷ B. Brukner, B. Jovanović, N. Tasić, *op. cit.*, Sl. 187.

⁴⁸ M. Marijanski, în *RadVojvMuz*, 6, 1957, pl. II, IV, VI.

⁴⁹ Cf. nota 22.

⁵⁰ K. Horedt, în *StCom*, 13, 1967, p. 149 și nota 63.

⁵¹ *Ibidem*, p. 147 și urm.

⁵² *Ibidem*, p. 148 și urm.

⁵³ I. Stratan, în *SCIV*, 15, 1964, 4, p. 523—528.

⁵⁴ K. Horedt, în *StCom*, 13, 1967, p. 148 și nota 59.

⁵⁵ I. Stratan, Al. Vulpe, în *PZ*, 52, 1977, p. 28—60.

⁵⁶ Informație amabilă a colegului Fl. Medeleț, căruia ținem să-i mulțumim și pe această cale.

⁵⁷ Pentru descoperirea de la Moldova Nouă — *Cariere de banatite* un argument în plus în acest sens l-ar putea constitui și existența în apropiere, la Moldova Veche, a unei necropole de tip *Žuto Brdo-Girila Mare*. Cf. E. Bujor, *Mormintele din epoca bronzului de la Moldova Veche*, comunicare prezentată la *Colocviul VII. Cultura și istoria tracilor de nord de pe teritoriul României (Epoca bronzului)*, Institutul de Arheologie, București, 23—25.XI.1978.

⁵⁸ Cf., mai ales, A. Mozsolics, *Archäologische Beiträge zur Geschichte der Grossen Wanderung*, în *ActaArchBp*, 8, 1975, p. 119—156.

⁵⁹ *Ibidem*; I. Bóna, în *ActaArchBp*, 9, 1958, p. 223; T. Kemenczei, în *ArchÉrt*, 1963, 2, p. 182—186; K. Horedt, în *StCom*, 13, 1967, p. 141 și urm.

pătrundere efectivă a populației tumulare, ci, cel mult, de influențe din partea acestora. Fenomenul este perfect explicabil dacă avem în vedere că singura descoperire atribuită sigur tumularilor pe teritoriul României este aceea din cimitirul Rulikovszky de la Oradea (deci în zona vestică a ariei de răspândire a culturii Otomani)⁶⁰ și dacă ținem cont, în același timp, de faptul că pentru zonele de la vest de Banatul românesc se poate vorbi cel mult de o sinteză a culturii mormintelor tumulare cu ramura nord-vestică a grupelor tîrzii din cadrul complexului cîmpurilor de urne cu ceramică incrustată⁶¹. Și, numai prin această filieră, ori prin aceea a culturilor Mureș⁶² și Otomani⁶³, au putut pătrunde și în sud-vestul României influențe ale culturii tumulare.

Desigur, aceste influențe nu au avut însă un rol atît de hotărîtor încît să ne convingă a privi neapărat ca pe un fenomen de import trecerea la prima epocă a fierului în zonele sud-vestice ale României.

Mai mult, dacă adăugăm aici și faptul că din cele șapte descoperiri de obiecte din fier datate în Ha A, cunoscute pînă în prezent pe teritoriul României, nu mai puțin de cinci au fost efectuate în Banat⁶⁴, putem considera cu deplin temei că această zonă se înscrie printre ariile primare de geneză hallstattiană ale întregului spațiu carpato-danubian.

MARIAN GUMĂ

NEW EARLY IRON AGE FINDS IN MOLDOVA NOUĂ

(Summary)

Some intacts or fragmentary vessels (pl. II—V), bones and two bronze objects (pl. I) were found by chance in August 1977 at „*Cariera de banatite*“ by Moldova Nouă. The circumstances of this discovery seems to indicate here the presence of

⁶⁰ K. Horedt, in *StCom*, 13, 1967, p. 143, nota 31; N. Chidioșan, *Contribuții la cunoașterea grupei Suciul de Sus în contextul epocii bronzului din Crișana*, în *SCIV*, 21, 1970, 2, p. 291.

⁶¹ Vl. Miložčić, *Zur Frage der Chronologie der frühen und mittleren Bronzezeit in Ostungarn*, în *Congrès International des sciences préhistoriques et protohistoriques. Actes de la III-e Session, Zürich, 1950*, Zürich, 1953, p. 274.

⁶² Pentru legăturile culturii Mureș cu tumularii, cf. mai ales T. Soroceanu, în *Dacia*, N. S., XIX, 1975, p. 45—68.

⁶³ K. Horedt, în *StCom*, 13, 1967, p. 141 și urm. Mai recent, cu prezentarea diverselor legături ale culturii Otomani cu tumularii, cf. T. Bader, *Epoca bronzului în nord-vestul Transilvaniei*, Edit. științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 30—62.

⁶⁴ Pentru dovezile privind începuturile metalurgiei fierului în Banat, cf., mai ales, M. Rusu, *Începuturile metalurgiei fierului în Transilvania*, în *In memoriam Constantini Daicoviciu*, Cluj, 1974, p. 351 și urm.; A. László, *Începuturile metalurgiei fierului pe teritoriul României*, în *SCIVA*, 26, 1975, 1, p. 17 și urm.; Idem, *Anfänge der Benützung und der Bearbeitung des Eisens auf dem Gebiete Rumäniens*, în *ActaArchHung*, 29, 1977, p. 53 și urm.

a necropolis. It was not possible to make systematic researches to determinate with exactitude the nature of this archaeological site.

On the basis of the established analogies, the finds can be dated in the beginning of the Early Iron Age (Ha A₁).

This discovery represents a new argument to support the idea of the transitional process to the Early Iron Age in southwestern Romania, on the basis of the local cultures of the Middle and Late Bronze Age, with some influences due to the tumular graves culture (*Hügelgräberkultur*).